

KONSOLİDE BİLÂNÇOLAR

Doç. Dr. Sabri BEKTÖRE

I. GİRİŞ

Rekabetin doğurduğu teknik gelişmeler ve dağıtım araçları aşağı yukarı elli yıldır, iktisadi faaliyetleri önemli bir gelişmeye götürmüştür. Bu nedenle, yeni kurulan büyük işletmelerin yanında kollarını büyük bir hırsla iktisadi birleşmelere ⁽¹⁾ doğru uzatan işletmelerin, bu dönemde hızla arttığı görülür.

Gerek ihtisas ihtiyacı, gerekse malî amaçlar, pek de büyük olmayan işletmelerde, özellikle filyal açma eylemleri en fazla tercih edilen iktisadi birleşme şekli olmuştur. Böylece, hukukî açıdan ayrılmış işletme gruplarının yanı sıra, iktisadi bakımdan aralarında birleşmiş ve sıkı malî ilişkiler bulunan gruplar ortaya çıkmıştır. Bu çeşit işletmelerin meydana getirdiği bütünün durum ve sonuçları da bilinmek istenecektir ⁽²⁾. İşte, amacı bir işletmeler grubunun iktisadi ve malî birliğini yansıtmaya olan konsolide bilânço kavramı, böylece doğmuştur ⁽³⁾.

Günümüzde, konsolide bilânço ve kâr ve zarar hesaplarının çıkarılmasının vergi tatbikatında da kabul edilmesi, vergide adalet prensibinin uygulanmasına geniş imkân vermiştir. Zira, konsolide bilânço ve kâr ve zarar hesapları, herşeyden evvel mükelleflerin

(1) Centilmen anlaşmaları, konsorsiyum, kartel, tröst, holding, merger (füzyon) v.b.g.

(2) Bu durumda önce ana şirketin sonra filyallerin faaliyet neticeleri ve bilânçolarını incelemek gerekecektir.

(3) Bkz; Louis LATR : *Etudes Analytiques de Bilans Commerciaux, Industriels et Financiers*, Paris, 1961, s. 307 - 8.

mükerrer vergi ödemelerini önler. Bunun yanında, müterakki verginin yüksek nispetlerinden kaçınma imkânını da ortadan kaldırır (4).

Bir muhasebe usulü olmaktan ziyade bir istatistik vasıtası olan konsolide bilânçolar, millî gelir hesaplarında, input-output tahlillerinde, para politikasının tahlili ve para arzının hesabında da kullanılmaktadır. Bugün, bankacılık sisteminin konsolide bilânçosunu yapmadan, para politikasındaki gelişmeleri takip etmek mümkün değildir. Sosyal muhasebede muhtelif sektörlerin konsolide kâr ve zarar hesapları çıkarılmadan, millî gelirin hesabı imkânsızdır (5).

Bu çalışmamızda, gerek işletmeler ve gerekse devlet bakımından büyük önem taşıyan konsolide bilânçolarla kâr ve zarar hesaplarının hazırlanmasıyla ilgili işlemler incelenecektir.

II. KONSOLİDE BİLÂNÇONUN TANIMI

Konsolide bilânço; herbirinin ayrı ayrı tüzel kişiliği olmakla beraber, iktisadî yönden bir bütün teşkil eden işletmelerin bilânçolarının birleştirilmesiyle meydana getirilen bir tablodur (6).

Bir işletmenin bir tek bilânçosu bulunacağına göre, ana işletme (7) ile ona bağlı filyal işletmelerin (8) safi varlık bakımından tek bir işletme gibi kabul edilmeleri, onlara ait bilânçoların da tek bir tablo halinde toplanmasını gerektirir. Böylece, gerçek bir iktisadî bütünü oluşturan ortak bir varlık meydana gelir.

---

(4) Bkz; Osman Nuri TORUN : **Konsolide Bilânçolar ve Kâr ve Zarar Hesapları**, İktisat ve Maliye Mecmuası, C. IV., S. 9., 1957, s. 399.

(5) TORUN, s. 399.

(6) Bkz; E. G. SNOZZI : **L'interprétation du Bilan**, Paris, 1960, s. 284.

(7) Ana işletme; Filyal işletmenin sermaye hisselerinden tamamını veya kendisine bu işletmeyi kontrol hakkını sağlayacak miktarda elinde bulunduran bir anonim şirkettir.

(8) Filyal işletme; ana işletmenin idare ve kontrolü altında veya ona tâbi olarak faaliyette bulunan bir şirkettir. Bu işletme için «tali işletme» terimi de kullanılmaktadır. Fakat, bu çalışmamızda filyal terimine yer vermeyi, maksadı tam ifade bakımından, daha kullanışlı ve elverişli bulduk. Ayrıca, Millî Koruma Kanunu ve Gider Vergileri Kanunumuz «filyal» terimini kullanmıştır.

Bu ortak varlığa işaret eden tablo veya bilânçonun tanziminde sadece ana ve fiyalyal işletmelerin bilânço rakamlarını toplamak yeterli değildir. Bunun yanında, aktifteki hisse senetlerinin ne miktarının plâsman ve ne miktarının iştirak senedi olduğunun önceden tespiti ve fiyalyal işletmenin sermayesiyle ona yapılan yatırımın konsolidasyon dışında bırakılması gerekir.

Modern işletmelerin organizasyonunda geniş ölçüde uygulama alanı bulan ana ve fiyalyal şirketler münasebeti, çeşitli amaçların gerçekleştirilmesinde yardımcı olur. Bu amaçları şöyle sıralayabiliriz ⁽⁹⁾.

- Rekabetle ilgileri olmayan ve kamu hizmeti gören şirketleri bir idare altında toplamak,
- Rekabet halinde olan işletmeleri, rekabetin ortaya çıkarabileceği zararlardan korumak,
- Birbirleriyle bağlantısı olan faaliyetleri yürüten işletmeleri bir araya toplamak (Örneğin; bir kömür madeni, bir maden eritme ocağı, bir çelik haddanesi ve bir demiryolu işletmesini bir araya toplamak).

Konsolide bilânçoya; *sentetik bilânço*, *tevhid edilmiş bilânço* adları altında da rastlanabilir. Fakat, konsolide bilânço teriminin muhasebe literatüründe genellikle tercih edilmesi, bizi de bu terimi kullanmaya zorlamıştır ⁽¹⁰⁾.

Konsolide bilânçolar bir bakıma teoriktir. Fakat, bu husus önemli bir kusur sayılmamalıdır. Sırf teorik oluşu sebebiyle, konsolide tablolara gerekli önemi vermekten kaçınmamalıdır. Bu tabloların, işletmelerin hukukî, malî, iktisadî ve muhasebe ile ilgili yönlerini gösteren muhasebe tablolarının yerini tutacağı da hiçbir zaman düşünülmemelidir. Zira, gerek muhasebe tabloları, gerekse konsolide tablolar ayrı ayrı amaçlara hizmet etmektedir.

(9) H. A. FINNEY : **General Accounting**, N. J., 1956, s. 473.

(10) Louis LAIR : **Précis de Comptabilité**, Paris, 1961, s. 426: «Konsolide bilânço terimi, anlam bakımından yeterli görülmemektedir. Zira, konsolidasyon nerede oluyor. Gerçekten bu terimde, kelimenin aslı anlamına uygun hiçbir konsolide işlem yoktur. Aslında biz, **gruplar bilânçosu** terimini kullanmak isteriz. Fakat, konsolide bilânço terimi, A. B. D., İngiltere, Almanya'da kullanılan anlamıyla literatürümüze girmiştir. Bu nedenle biz bu terimi kullanmak zorunluğunu duymaktayız.

Bu nedenle, her iki tip tabloya daima ihtiyaç duyulacaktır. Özellikle, bir tabloda elde edilen bilginin diğerinden elde edilememesi, bu tabloların başlıbaşına bir öneme sahip olduklarını ortaya koyar ⁽¹¹⁾.

III. BİLÂNÇOLARIN KONSOLİDASYONUNA NE ZAMAN GİDİLİR

Ana ve fiyalyal işletmelere ait tabloların konsolide edilebilmesi için, bir bütünün parçaları olan fiyalyal işletmeleri, ana şirket işletilmeli ve kontrol edebilmelidir. Bu nedenle, ana şirketin, idare ve kontrol hakkını sağlayacak miktarda fiyalyal işletme hissesine sahip olması gerekir. Zira, genellikle uygulanan en kolay ve etkili yol, işletmelerdeki pay oranına göre, kontrol işinin yürütülmesidir. Böyle olunca, bu yetki kanun tarafından da tanınmış olmaktadır. Realitede bunun mümkün olabilmesi için bir şirketin, diğer bir şirketin paylarının en az % 51'ine sahip olması gerekir ⁽¹²⁾. Kontrolün daha etkili olması için bu payın % 80'i ve hatta % 95'i bulunması ideal olur. Eğer ana şirket, fiyalyal şirketin paylarının % 51'inden daha azına sahipse, bu durum konsolide bilânçoda yatırım olarak gözükecektir. Fakat, payların % 51'inden fazlasına sahipse, bu takdirde diğer etkenler, fiyalyal şirketin konsolidasyona dahil edilmesi veya bir yatırım olarak kabul edilmesi hususunu tayin edecektir.

(11) Bu konuda bkz; Herbert E. MILLER : **Consolidated Statements**, C.P.A. Review Manual, New York, 1952 s. 317.

(12) Hayri TOKAY : **İşletme İktisadı** I., Ankara, 1962, s. 80: «Herhangi bir teşebbüse hakim olabilmek için her ne kadar sermayenin % 51'ine sahip olmak lâzımsa da, ileri memleketlerdeki anonim şirketlerde hisse senetleri çok dağılmış olduğundan ve hissedarlar arasında her zaman menfaat çatışmaları bulunduğundan, tabrikatta şirket sermayesinin % 40'ını elinde bulunduran şirkete hakim olabilir. Böylece nispeten az sermaye ile büyük miktarlarda sermayeyi temsil eden şirketlere hakim olmak mümkündür. Örneğin: 10 milyon sermayeli bir holding şirketine 4 milyon ile iştirak ederek ekseriyet sağlanmış olur. Bu şirketin de 10 milyonluk sermayesi ile (% 40 ekseriyet sağlayarak) müteaddit şirketlere ait 25 milyonluk sermayeye hakim olmak imkânı vardır.

(A) Şirketine 8 milyonluk sermayenin % 40 3.2 Milyon

(B) Şirketine 10 milyonluk sermayenin % 40 4.0 Milyon

(C) Şirketine 7 milyonluk sermayenin % 40 2.8 Milyon

Yekûn : 25 milyon

10.0 Milyon

Böylece, 4 milyon ile 25 milyonlu kontrol altında tutmak mümkündür.

Diğer bir nokta da, tabloları konsolide edilecek olan ana ve fiyalyal işletmelerin, belirli ortak özelliklere sahip olmasıdır. Bunun için de, tüzel kişilikleri ortadan kalkmayan ana ve fiyalyal işletmelerin, faaliyet konuları bakımından birbirlerine yakın olması gerekir. Ayrıca, ana işletmenin fiyalyal işletmeler üzerindeki payı, konsolidasyonu zedeleyecek bir orana düşmemelidir. Fiyalyal işletmenin hukukî yönden bağımsızlığı devam ederken, faaliyetleri bakımından bu bağımsızlıktan söz etmek oldukça güçleşir. Fiyalyal işletmenin konsolidasyonundan önceki aktifliği kaybolur ve faaliyeti ana işletmenin hakimiyeti altında devam eder.

Konsolidasyona gidip gitmemeyi tayin edecek etkenlerden biri de, ana işletmeyle fiyalyal işletme arasındaki, karşılıklı muamelelerin sayısıdır. Bu muamelelerin çok sayıda olması, konsolidasyonu gerekli kılar. Diğer bir ortak özellik de; ana ve fiyalyal işletmelere ait hesap dönemlerinin, aynı veya birbirine çok yakın olmasıdır (13). Bu dönemler arasında büyük farkların söz konusu olması halinde, konsolidasyondaki ahengin kaybolma tehlikesi ortaya çıkar (14).

Sonuç olarak diyebiliriz ki, konsolide bilançolar; tüzel kişiliğe sahip ana ve fiyalyal işletmelerin meydana getirdiği bir bütünün belirli bir andaki durumunu ve bu güne kadar takip ettiği seyri gözlerimizin önüne serer (15).

IV. BİLÂNÇOLARIN KONSOLİDASYONUNA NE ZAMAN GİDİLEMEZ

Herhangi bir işletmenin, diğer işletmelerin bütün paylarına sahip olması her zaman rastlanmayan bir durumdur. Çoğunlukla, diğer işletme paylarının bir kısmına sahip olma durumuna raslanır. Bu da, % 100'lük toplam pay içinde önemsiz bir miktar ise, konsolidasyon söz konusu olamaz. Katılma oranının yüksek olması halinde ise, konsolide edilmiş bilançoların düzenlen-

---

(13) C. Aubrey SMITH ve Jim G. ASHBURNE : **Financial and Administrative Accounting**, New York, 1960, s. 99: «Menkul kıymetler borsa komisyonu, konsolide durum tablolarının hazırlanması için, konsolidasyona gidecek şirketlerin hesaplarını kapattıkları tarihler arasında en çok 93 gün fark olabileceğini kabul etmiştir.

(14) SMITH ve ASHBURNE, s. 99.

(15) Bkz. MILLER, s. 318.

mesi zorunluğu ortaya çıkmaktadır. Fakat, buna rağmen diğer bazı etkenler konsolidasyonu yine de engelleyebilir. Bu etkenler aşağıda sıralanmıştır ⁽¹⁶⁾.

- Ana ve filyal işletme faaliyetlerinin çok farklı olması,
- Filyal işletme üzerindeki payı yüksek olmasına rağmen, ana işletmenin konsolidasyona gitmeme kararını alması,
- Filyal işletmenin büyüklük bakımından yetersiz olması,
- Filyal işletmenin iflas durumunda olması veya iflas tehlikesi ile karşı karşıya kalması,
- Filyal işletmenin bilanço kalemlerinin ana işletmeye göre çok değişik bir karakter göstermesi,
- Ana işletmenin, filyal işletme paylarını geçici olarak elinde bulundurması.

Bu şartlar altında, filyal işletmeleri konsolidasyonun dışında tutmak, en iyi yol olur. Böyle durumlarda, filyal işletmeleri konsolide bilançonun dışındaki bazı yollarla incelemek gerekir. Demek ki, konsolidasyon için, ana işletme payının en az % 51 olması yeterli bir sebep değildir.

Bu bölümde belirtilmesi gereken önemli bir nokta da, filyal işletmenin yabancı bir ülkede bulunması durumunda söz konusu olur. Filyal işletmenin bu durumu, konsolidasyonda bir takım güçlükler ortaya çıkaracaktır. Bu güçlükler, ülke kanunlarındaki değişiklikten doğabileceği gibi, işletme bünyelerinin değişikliğinden de ortaya çıkabilir. O halde, sözü edilen ve bunlara benzer güçlükler nedeniyle konsolidasyona gidilmediği takdirde, yabancı ülkedeki işletmelere yapılan yatırımlar, konsolide bilançoların aktifinde ayrı bir bölümde gösterilmelidir ⁽¹⁷⁾.

V. ANA VE FİLYAL İŞLETMELERE AİT BİLÂNÇOLARIN KONSOLIDASYONU

Konsolide bilançoların hazırlanmasında ilk adım, mükerreriği önlemek amacıyla iki hususun gözönünde tutulmasıyla olur.

(16) Harold BIERMAN, Jr. : **Financial and Managerial Accounting: An Introduction**, New York, 1963, s. 257 - 8.

(17) Bkz. SMITH ve ASHBÜRNE, s. 100.

Birinci husus; ana işletmenin filyal işletmeye yaptığı orijinal yatırım, diğeri de; filyal işletme stoklarının (ana işletmenin satın aldığı zamandaki) durumudur. Konsolidasyonda yatırımlar, ana ve filyal işletmelerin aktif kıymetler toplamından çıkarılır. Bu işlem yapılmadığı takdirde konsolidasyon, aktif ve pasif değerlerde değişiklik yaratır. Filyal işletmenin kapitalini, ana ve filyal işletmelerin kapitalleri toplamından çıkarmak ise; kapitale yeni bir ilâvenin yapılmadığını göstermek bakımından gereklidir.

Ana ve filyal işletmelere ait bilânçoların konsolidasyonu; filyalin, ana işletme tarafından satın alınması sırasında olabileceği gibi, bundan sonraki dönemlerde de, söz konusu olabilir. Bundan dolayı önce, ana işletmenin filyal işletmeyi satın alması halinde çeşitli durumlar gözönünde tutularak incelememizi yapacağız. Sonra da, satın almayı izleyen belirli dönemlerde hazırlanması gerken konsolide bilânçoğu ele alacağız.

1. Ana işletmenin, filyal işletme paylarının bütününe sahip olması halinde konsolidasyon:

Ana işletmenin, filyal işletme paylarının bütününe sahip olması halinde; ana ve filyal işletme ilişkileri ile merkez ve şube ilişkileri arasında hemen hemen hiç fark yoktur. Bu nedenle, merkez ve şube hesaplarının çıkarılmasında karşılaşılan sorunlar burada da söz konusudur ⁽¹⁸⁾.

Ana işletmenin, filyal işletmenin % 100'üne sahip olması halinde ödenen miktar, stokların defter değerine eşit olabileceği gibi, bu değer üstünde veya altında da olabilir. Bunları birer örnek ile açıklayalım.

A. Stokların defter değerinin, ödenen miktara eşit olması halinde konsolidasyon:

(A) işletmesi, 200.000.— lira değerindeki (F) işletmesinin % 100'ünü satın almıştır. Burada, (F) işletmesi stoklarının defter değerinin 200.000.— lira ve (A) işletmesinin ödediği miktarın da bu değere eşit olduğunu kabul edelim. Bu durumda, ana ve filyal işletmelerin konsolide bilânçosu, birinci örnekteki gibi olacaktır.

---

(18) Ekz. TORUN, s. 405.

Hesaplar	(A) İşletmesi	(F) İşletmesi	Çıkarmalar	Konsolide Bilanço
Aktif kıy- metler	600.000.—	360.000.—		960.000.—
(F) işlet- mesine ya- tırım	200.000.—		(1) 200.000.—	—
Aktif toplamı :	800.000.—	360.000.—		960.000.—
Kapital	400.000.—	140.000.—	(1) 140.000.—	400.000.—
Borçlar	300.000.—	160.000.—		460.000.—
Dağıtılmayan (işletmede bırakılan) kârlar	100.000.—	60.000.—	(1) 60.000.—	100.000.—
Pasif toplamı :	800.000.—	360.000.—		960.000.—

(ÖRNEK : 1)

Birinci örnekte görüldüğü gibi, aktif toplamından (F) işletmesine yapılan yatırım çıkarılmıştır. Ayrıca, kapital toplamlarından (F) işletmesinin kapitali de düşülmüştür. Eğer, bu değişmelerle ilgili işlemler yapılmamış olsaydı, gerek aktif ve gerekse pasif kıymetler toplamı olan 960.000.— lira, 200.000.— lira fazlalıkla 1.160.000.— lira olacaktı. Bu da, gerçek durumu göstermeyecektir.

B. Stokların defter değerinin ödenen miktardan az olması halinde konsolidasyon:

Yine evvelce verilen örneği esas alalım. Buna göre, (A) işletmesi 200.000.— lira değerindeki (F) işletmesinin % 100'ünü satın almıştır. Fakat, (F) işletmesinin stoklarının defter değeri 200.000.— lira olduğu halde (A) işletmesinin ödediği miktar 240.000.— liradır. Bu takdirde, (A) işletmesi için gayri maddi de-

ğerler söz konusu olur ⁽¹⁹⁾. Ana ve filyal işletmelere ait konsolide bilançoda bu durum birinci örnekteki gerekli indirimlerden sonra şu şekle girer:

(F) İşletmesi kapitali	140.000.—
(F) İşletmesinin dağı- tılmayan kârları	60.000.—
Gayri maddi değerler (yatırım fazlası)	40.000.—
(F) İşletmesine yatırım	240.000.—

C. *Stokların defter değerinin, ödenen miktardan fazla olması halinde konsolidasyon:*

(F) işletmesinin % 100'ünü satın alan (A) işletmesi, defter değeri 200.000.— lira olan stokları, 160.000.— lira ödeyerek elde etmiştir. Burada «negatif goodwill» söz konusu olacaktır ⁽²⁰⁾. Bu duruma göre, birinci örnek, gerekli indirimlerden sonra aşağıdaki şekle girer:

(F) İşletmesi kapitali	140.000.—
(F) İşletmesinin dağı- tılmayan kârları	60.000.—
(F) İşletmesine yatırım	160.000.—
Yatırım nok- sanı	40.000.—

2. *Ana işletmenin, filyal işletmenin paylarının bütününe sahip olmaması halinde konsolidasyon:*

Diğer bir sorun da, ana işletmenin, filyal işletmenin belirli bir miktarına sahip olması halinde ortaya çıkar. Kaldı ki, bu durumda bile bundan evvel ele aldığımız üç husus yine söz konu-

(19) Yeni aktif hesaplar veya (Goodwill) hesabı kullanmak yerine defter değeri ile ödenen değer arasındaki farkı «Yatırım farkı», «Yatırım fazlası», «Yatırım noksanı» v.b.g. bir hesapta da gösterebiliriz. Zira, diğer isimler altında hesabın esas niteliği okuyanlarca anlaşılabilir.

(20) BIERMAN, s. 260.

sudur. Yani, işletmenin % 80'i için ödenen değer, stokların defter değerine eşit olabileceği gibi, bunun üstünde veya altında bir değer de olabilir. O halde, bu durumları tek tek ele alarak inceleyelim.

A. Stokların defter değerinin, ödenen miktara eşit olması halinde konsolidasyon:

(A) İşletmesi 200.000.— lira değerindeki (F) işletmesinin % 80'ini satın almıştır. Bu durum (A) işletmesi, (200.000.— liranın % 80'i olan) 160.000.— lira ödemiştir. Burada, stokların (A işletmesinin hissesine düşen kısmın) defter değeri de 160.000.— lira olduğuna göre, gerekli indirimlerden sonra durum şöyle olur:

(F) İşletmesinin kaptali	140.000.—
(F) İşletmesinin dağıtılmayan kârları	60.000.—
(F) İşletmesine yatırım	160.000.—
Sahip olunmayan pay	40.000.—

İkinci örnekte görüldüğü gibi (A) işletmesinin, (F) işletmesi üzerinde sahip olamadığı kısım, konsolide bilançonun pasifinde ayrıca gösterilmiştir ⁽²¹⁾.

---

(21) BIERMAN, s. 261 : «Sahip olunmayan kısım, bilançoda ya borçlar ve pay sahipleri arasında bir denge yaratır durumda bulunur ya da, pay sahipleri kısmında yer alır.»

Hesaplar	(A) İşletmesi	(F) İşletmesi	Çıkmalar	Konsolide Bilanço
Aktif kıy- metler	640.000.—	360.000.—		1.000.000.—
(F) işlet- mesine ya- tırım	160.000.—		(1) 160.000.—	—
Aktif Yekûnu :	800.000.—	360.000.—		1.000.000.—
Kapital	400.000.—	140.000.—	(1) 140.000.—	400.000.—
Borçlar	300.000.—	160.000.—		460.000.—
Dağıtılmayan (işletmede bırakılan) kârlar	100.000.—	60.000.—	(1) 60.000.—	100.000.—
Sahip olun- mayan pay				40.000.—
Pasif Yekûnu :	800.000.—	360.000.—		1.000.000.—

(ÖRNEK : 2)

B. Stokların defter değerinin ödenen miktardan az olması halinde konsolidasyon :

Bundan evvelki örneği esas alarak yeni duruma göre konsolidasyonu açıklayalım. (A) işletmesi 200.000.— lira değerindeki (F) işletmesinin % 80'ini, 240.000.— lira ödeyerek satın almıştır. Burada (A) işletmesinin hissesine düşen stokların defter değeri; (200.000.— X % 80) 160.000.— lira olduğuna göre, (A) işletmesi için gayri maddi değer söz konusu olacaktır. Zira, (A) işletmesinin yatırımı 240.000.— liradır. Buna karşılık sahip olduğu stokların defter değeri 160.000.— liradır. Aradaki fazla ödenen kısım 80.000.— liradır. O halde, aşağıdaki işlemlerin yapılması gerekmektedir.

(F) işletmesi kapitali	140.000.—
(F) işletmesinin dağıtılmayan kârları	60.000.—
Gayri maddi değerler (Yatırım fazlası)	80.000.—
(F) işletmesine yatırım	240.000.—
Sahip olunmayan pay	40.000.—

Sahip olunmayan pay, toplam payın (200.000.— lira) % 20'sine eşittir.

Bu işlemin yapılmasında diğer bir yoldan da faydalanıldığı görülmektedir ⁽²²⁾. Bu şekle göre önce aşağıdaki gibi bir oran kurulur :

(F) işletmesinin % 80 payı için 240.000.— lira ödendiğine göre,

% 100 payı için (X) ne ödenmelidir?

$$X = \frac{240.000 \times 100}{80} = 300.000.— \text{ lira}$$

O halde, 200.000.— liralık işletmenin satın alma günündeki değeri 300.000.— lira olduğuna göre, durum şöyle gösterilmelidir.

(F) işletmesinin kapitali	140.000.—
(F) işletmesinin dağıtılmayan kârları	60.000.—
Gayri maddi değerler (Yatırım fazlası)	100.000.—
(F) işletmesine yatırım	240.000.—
Sahip olunmayan pay	60.000.—

Sahip olunmayan kısım, 300.000.— liralık toplam kıymetin % 20'sine eşittir.

C. Stokların defter değerinin, ödenen miktardan fazla olması halinde konsolidasyon :

(F) işletmesinin % 80'ini satın alan (A) işletmesi, defter değeri (200.000.— × % 80) 160.000.— lira olan stokları; 112.000.— lira ödeyerek elde ettiğini kabul edelim. Bu duruma göre, ikinci örnek, gerekli indirimlerden sonra aşağıdaki şekle girer :

⁽²²⁾ Bkz, BIERMAN, s. 261.

(F) işletmesinin kapitali	140.000.—
(F) işletmesinin dağıtılmayan kârları	60.000.—
(F) işletmesine yatırım	112.000.—
Yatırım farkı	48.000.—
Sahip olunmayan pay	40.000.—

Sahip olunmayan pay; (F) işletmesinin toplam stoklarının defter değerinin (200.000.— lira) % 20'sidir.

(F) işletmesinin 140.000.— liralık sermayesinin % 80'i olan 112.000.— liralık yatırım, diğer pay sahiplerine nazaran ağırlığı teşkil ettiğinden, durumun aşağıdaki gibi bir işleme tabi tutulması yerinde olur ⁽²³⁾. Zira, burada (F) işletmesinin sadece sermayesine sahip olma söz konusudur. O halde, işlemin de (F) işletmesinin sermayesi açısından hesaplanarak yapılması en uygunu olur kanısındayız.

(F) işletmesinin kapitali	140.000.—
(F) işletmesinin dağıtılmayan kârları	60.000.—
(F) işletmesine yatırım	112.000.—
Yatırım farkı	60.000.—
Sahip olunmayan pay	28.000.—

Sahip olunmayan kısım, 140.000.— liralık sermayenin % 20'sine eşittir.

3. *Ana işletme ile filyal işletme arasında konsolidasyonla ilgili diğer ayarlamalar :*

Ana işletmeyle, filyal işletme arasındaki buraya kadar yapılan açıklamaların dışında, konsolidasyonla ilgili bir takım ayarlamalar da söz konusu olacaktır. Bunlardan biri, ana işletmeyle filyal işletme arasında, alış ve satıştan, açılan krediden, verilen senetlerden doğan borç ve alacaklara ait ayarlamalardır. Örneğin, filyal işletmenin, ana işletmeye 40.000.— lira borçlu olması durumunu ele alalım. Burada iki işletmenin de bilançolarında ayrı ayrı yer alan (A işletmesinin bilançosunun aktifinde alacak olarak, (F) işletmesinin pasifinde borç olarak) bu işlemin, konsolide bilançoda

(23) Bkz. BIERMAN, s. 262.

görünmemesi gerekir. Zira bu iki işletme arasında cereyan eden dahili bir işlemdir. Bu nedenle konsolide bilânçoya hazırlık sırasında, muhtemel yanlışlıkları önlemek maksadiyle, aşağıdaki durumun gözden uzak bulundurulmaması gerekir.

(F) işletmesinin ödenecek hesapları 40.000.—

(A) işletmesinin tahsil edilecek hesapları 40.000.—

Ana ve fiyâl işletmeler arasında bir borcun olması halinde, bu borcun yok edilmesi çareleri aranır ⁽²⁴⁾.

Ana ve fiyâl işletmeler arasında dönem içinde meydana gelen işlemler, konsolide bilânçoyu olduğu gibi, gelir ve gider hesaplarını da, etkiler. Bu nedenle, konsolide bilânçoların yanında, konsolide kâr ve zarar hesapları da söz konusudur. Konsolide kâr ve zarar hesabı hazırlamak, ana ve fiyâl işletmelere ait kâr ve zarar hesaplarını toplamaktan ibaret değildir. Zira, devre içinde çeşitli sebeplerden ana ve fiyâl işletmeler arasında meydana gelmiş gider ve gelirlerin, konsolide kâr ve zarar hesabının hazırlanmasında karşılıklı olarak yok edilmeleri gerekir. Ancak, ana işletmenin, fiyâl işletmenin tamamına sahip olmaması halinde, gözden uzak tutulmaması gereken önemli bir nokta vardır. O da; sahip olunmayan paylara düşen gelir ve gider kısımlarının tespiti ve bunların konsolide kâr ve zarar hesabında görünmesini sağlamaktır ⁽²⁵⁾.

Konsolide kâr ve zarar hesabının hazırlanmasında esas olan ana ve fiyâl işletmelerin meydana getirdiği bütütün, gerçek kâr ve zararlarıdır. Bu nedenle, ana ve fiyâl işletmeler arasında, devre içinde yapılan mal alış ve satışlarından doğan kârlardan, devre sonu stoklarına isabet eden kısmının düşülmesi gerekir ⁽²⁶⁾.

İlginç bir satış da, ana işletmeyle fiyâl işletme arasında sabit kıymetlerin devredilmesi ve bundan satışı yapan işletmenin kâr

---

(24) Bkz. BIERMAN, s. 264.

(25) MILLER, s. 344.

(26) TORUN, s. 413: «Çünkü şirketler arası satışlar hukuki manada tam ve kâmil hukuki muameleler olmakla beraber, iktisadi bir birlik teşkil eden grup içindeki bu gibi muameleler, üçüncü şahıslar ve holdingler bakımından, müessesenin bir kademesinden diğer kademesine veya bir şubesinden diğer şubesine yapılan dahili muamelelerden ibaret sayılmalıdır.»

elde etmesi halinde meydana gelir. Burada, elde edilen kâr, satışın ana ve fiyalyal işletmeler arasında olması sebebiyle gerçek bir kâr değildir. Fakat, burada sabit kıymeti alan işletmenin, bu kıymet üzerinden amortisman ayırması söz konusudur. Bu durumda, ancak amorti edilen kısma isabet eden kârın gerçek anlamda kâr olarak kabul edilmesi gerekir.

4. Sonraki bir dönemde konsolidasyon :

Burada, «sonraki dönem» terimiyle anlatılmak istenen, konsolidasyon konusuna girerken de belirttiğimiz gibi, ana işletmenin fiyalyal işletmeyi satın almasından sonraki normal hesap dönemleridir. Bu dönemlerde de, satın alma zamanındaki gibi işlemler yapılır. Dönem içinde kazanılan ve dağıtılmayıp işletmede bırakılan gelirler ortadan kaldırılmamaktadır. Fakat, ana işletme ile fiyalyal işletme arasındaki borçlarla ilgili işlemlerin, mükerrerliği önleyecek şekilde kaydedilmesi gerekir.

Yine birinci örnekteki durumu, sonraki dönemde ortaya çıkan gelişmeleri de ele alarak konsolidasyon yapalım. (A) işletmesinin, (F) işletmesine ait 200.000.— liralık defter değerli stoklarının % 100'ünü, aynı meblâğı ödeyerek aldığını evvelce belirtmiştik. Satın almadan sonraki devrede (F) işletmesinin faaliyetleri sırasında, (A) işletmesine 80.000.— lira borçlandığı, ayrıca 20.000.— lira kazanç sağladığı üçüncü örnekte görülmektedir.

Eğer, (A) işletmesi (F) işletmesinin % 100'ünden daha az bir kısmına sahipse, geriye kalan (sahip olunmayan kısım) kısma isabet eden kâr payı hesap edilir. Bu miktar, (F) işletmesinin dağıtılmayan kârları içinde gösterilerek konsolidasyona dahil edilmez. (A) işletmesi, bundan önceki örneklerde olduğu gibi (F) işletmesinin % 80'ine sahiptir. Bu taktirde aşağıdaki işlemler söz konusu olur :

(F) işletmesinin kapitali	140.000.—	
(F) işletmesinin dağıtılmayan kârları	60.000.—	
(F) işletmesine yatırım		160.000.—
Sahip olunmayan pay		40.000.—
(F) işletmesinin dağıtılmayan kârları	4.000,—	
Sahip olunmayan pay		4.000.—

Hesaplar	(A) İşletmesi	(F) İşletmesi	Çıkarmalar	Konsolide Bilânço
Aktif kıy- metler	700.000.—	420.000.—	(2) 80.000.—	1.040.000.—
(F) işlet- mesine ya- tırım	200.000.—		(1) 200.000.—	
Aktif Toplamı :	900.000.—	420.000.—		1.040.000.—
Borçlar	320.000.—	200.000.—	(2) 80.000.—	440.000.—
(A) işlet- mesinin ka- pitali	400.000.—			400.000.—
(F) işlet- mesinin ka- pitali		140.000.—	(1) 140.000.—	
(A) işletme- sinin dağı- tılmayan kârları	180.000.—			180.000.—
(F) işlet- mesinin da- ğıtılmayan kârları		80.000.—	(1) 60.000.—	20.000.—
Pasif toplamı :	900.000.—	420.000.—		1.040.000.—

(ÖRNEK : 3)

Ara işletmenin, filyal işletmenin % 80 gibi bir kısmına sahip olması durumunda da, diğer hususlara yine yer verilecektir. Bunlar; satın alınan işletme stoklarına, defter değerinin üzerinde veya altında ödeme yapılması halleridir. Bu taktirde, yukarıdaki ilk işlemde değişmeler olacak, fakat ikinci işlem aynen kalacaktır.

VI. SONUÇ

Konsolide bilânçolar, ana ve fiyâl işletmelerin meydana getirdiği iktisadî bütünüñ finansal sonuçlarını ortaya koymak için hazırlanır. Bu bilânçoların temel kavramları ve temel amaçları oldukça basit görünür. Bu basitliği sağlayan husus, konsolidasyonla ilgili bir takım faraziyelerden hareket edilmesidir. Örneğin, mükerreriği önleyici kayıtlara yer verilmesi. Aslında, konsolidasyon sırasında ortaya çıkan birçok karmaşık işlem, konsolide bilânçoların hazırlanmasını zorlaştırabilir. Özellikle, ana işletme ile fiyaller arasında ve fiyallerin de kendi aralarında çok çeşitli ve çok sayıda işlemde bulunmaları, bu zorluğu ortaya koyar. Hele, ana işletmenin, fiyâl işletme paylarının bütününe sahip olmaması hallerinde, bu zorluklar kendisini daha çok gösterir. Zira, azınlık paylarına ait borç ve alacakların, gider ve gelirlerin hesaplanması ve bunların ilgili hesaplarda gösterilmesi, konsolidasyonun en güç taraflarıdır.

Yukarıda belirtilen zorlukları ortaya koyan işlemler, muhasebeyi ilgilendiren ve muhasebenin içinde olan işlemlerdir. Bunların yanında, muhasebeyi daha çok ilgilendiren bir husus daha vardır ki, bizce bunun halledilmesi hepsinden önemlidir. O da, konsolidasyonda büyük fayda sağlayacak olan tip bilânço ve buna uygun hesap plânlarının hazırlanmasıdır. Ana işletmenin ve fiyallerin bilânço ve hesap plânlarında yeknasaklığın sağlanmasıyla bu faydaya ulaşılabilir. Böylece konsolidasyonun önemli bir sorunu çözülmüş olacaktır.